

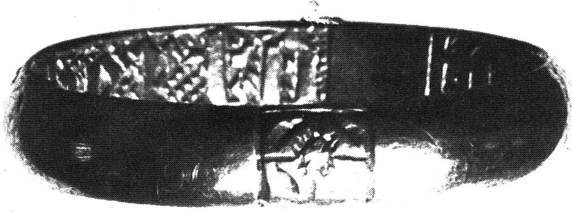
Magisk medeltidsring

EBBE SELÉN

År 1852 lämnade en piga, Maria Charlotta Ersdotter, för inlösning en guldring, som hon funnit i jorden i Ål, Alunda. Den inbringade 4 riksdaler banco och förvaras nu på Statens historiska museum (SHM 1823). Ringen har en yttre diameter av 2,2 cm. Utsidan är lätt konvex och slät med undantag för en liten, graverad korsblomma. På insidan finns mot nätgrafferad bakgrund inskriften *bvro-berio-beriora*. Den kan dateras till den katolska tidens sista skede, 1400-talet eller början av 1500-talet.

Inskriften är graverad med minuskler. Orden klingar som latin men är det inte. De två första orden skulle formellt kunna vara substantiv: nominativ femininum på -o, dativ¹ eller ablativ på -us eller -um; de kunde också vara 1:a person presens av ett verb. Det sista ordet liknar pluralis av ett substantiv på -us eller ett adjektiv i komparativ. Men orden finns inte i något latinskt lexikon. De ger ingen mening, såvida man inte vill uppfatta dem som latinisering av forntyska ord (*bero* – björn, *bercht* – ljus, glänsande). Det finns dock inte tillräckligt underlag för en sådan tolkning. Sannolikt är texten rent ”abracadabra”, en meningslös magisk formel.

Flera ringar med samma text har hittats: i Norden inte mindre än tolv fram till 1943. Norges bidrag är en ring från Traena, en vid polcirkeln belägen ögrupp, som hört till Trondheims domkyrka. Danska är ringarna från Grenaa, Maribo kloster och Lemvig; egentligen också ringen från Tågarp vid Helsingborg. Inom det medeltida Sveriges gränser har man ringar från borgruinen på Biskops-Arnö, Alvastra kloster, Vallby, Torpa socken, i Södermanlandsdelen av Västmanlands län och Ål, som ju under medeltiden hörde till Tuna socken. För tre svenska ringar är fyndplatsen okänd: en har förvarats på Drottningholm och två har från Magnus de la Gardies samlingar kommit till Statens historiska museum, där alla svenska ringar av denna typ nu befinner sig. Nästan alla tolv ringarna har kristna symboler och/eller är funna på platser med kyrklig anknytning. En anses ha tillhört Otto Svinhufvud, biskop i Västerås 1501–1522, som länge höll sig flytande genom att byta sida i striderna mellan unionspartiet och Sturarna men till sist miste livet under bevakning.

Guldringen från Ål, Alunda socken. Statens historiska museums samlingar inv. 1823. Foto H. Andersson 1932, ATA.

I en mycket väldokumenterad artikel² gör Oluf Kolsrud i några fall gällande, att ringarnas bärare var höga världsliga herrar. Vad som här nämnts om fyndplatser och symboler tycks inte styrka den uppfattningen: bärarna var nog snarare andliga dignitärer. Under medeltiden fanns ju också en mycket skarp gräns mellan världslig och andlig magi. All magi som inte utövades av kyrkan stämplades som svart och dömdes mycket strängt. I motsättningen mellan svart och vit magi växte häxprocesserna fram³.

Ringmagin bör alltså snarast ha utövats av präster, vilket rimmar med åsikten att biskop Svinhufvud ägde en magisk ring och med att en ring hittats i ruinerna av ärkebiskopsborgen på Arnö. Ringarna kunde visserligen ha använts huvudsakligen som skydd för den egna personen, men även det gjorde dem suspekta utanför kyrkans krets. Amulettförsäljning bedrevs skrämmässigt av vandrande skolaster, dvs. avsigkomna och äventyrliga studenter, präster och munkar, vilka härför av kyrkan bannlystes. Det kunde därför finnas skäl för kyrkliga ringbärare att dölja den nära överensstämmelsen mellan deras helgade vidskepelse och lekmännens bannlysta. Det är väl därför som alla dessa ringar utom silverringen från Alvastra har inskriften på insidan. På utsidan har biskop Svinhufvuds ring, om det nu var hans, en korsfästelsegrupp och de tre vise männens latinska⁴ namn: *iaspar* (!) -*melchior-baltasar*. Det var ord som inte behövde döljas och som förekom på många nordiska medeltida ringar.

Att trollformler ingraverades på fingerringar hängde samman med tron på ringens magiska kraft. Som amulett ansågs den kunna avvärja och bota sjukdomar, värna mot djävulen och mot det onda ögat, mot avund och onda lustar. Den kunde göra en osynlig och osårbar, uppenbara tankar, väcka kärlek, trollbinda och lösa, menade man.

Var den bars saknade inte betydelse. Ända från grekernas och romarnas tid var vänstra handens fjärde finger ringbärare. Det motiverades av de första kristna århundradenas lärde med att en åder gick från detta finger direkt till hjärtat. Myten om hjärtådern låg nog till grund för att fjärde fingret under nyare tiden i folkmedicinen kom att betraktas som läkefinger. Höll man det mot sår och läste besvärjelser kunde man stämma blod. I svenska Finland blev ringfingret tabu och kallades "namnlösfingret".

Den vita magi som utövades med hjälp av senmedeltidens *bvuro-berto-beriora*-ringar kan betraktas som en övergångsform till nyare tidens besvärjelsebeledsagade fingerövningar. I en läkarbok från 1500-talet framgår med all önskvärd tydlighet formelns ändamål: att stämma blod. Man kunde skriva formeln med krita eller kol på en bjälke och låta den blödande betrakta den, man kunde också skriva den med blod på ett papper och stoppa detta i näsan eller i såret. Från slutet av 1300-talet till början av 1500-talet, när de magiska fingerringarna förekommer, är formeln nästan helt oförändrad. I nyare tidens läkarråd och svartkonstböcker kommer efterhand många varianter.

En fyra-ordig variant förekom redan på 1400-talet. På en amulett, som tillhört norrmannen Gunnulv Gunnarsson och finns i Arendals museum, står på utsidan på latin en evangelietext, tre böner och hymnen Alma chorus Domini. På insidan finns mässans Sanctus-text i en cirkel runt ett kors. Mellan korsarmarna läser man:

Jhesus nazareus rex Judeorum
benior biro buro berto

Där har alltså den latinska inskriften på Jesu kors sammanlänkats med en variant av *bvuro-berto-beriora*-formeln. Kan de magiska orden vara namn? Kolsrud antyder den möjligheten.

Vem som ägt den vid Ål funna magiska ringen kan naturligtvis inte avgöras, men det kan vara någon av Jarler Johanssons släkt, där ju det teologiska intresset är dokumenterat. Det kan också ha varit någon av Tuna sockens lågadliga kaniker eller rent av någon av ärkebiskoparna. Jöns Bengtsson besökte bevisligen församlingen 1455, och valven målades på

Jakob Ulfssons tid. Den senare kan f. ö. ha haft någon släktrrelation till församlingens präster, eftersom han liksom den 1387 avlidne kyrkoherden Ingemar hade en örnfot i vapnet. Helt kan inte heller uteslutas att någon världslig herre med anknytning till Ålsläkten på egen risk eller med kyrklig sanktion nyttjat ringen som amulett.

Vad det svenska beståndet av ringar beträffar är koncentrationen till Mälardalen påfallande. Det förstärker antagandet om en anknytning till andliga dignitärer i centrala svenska lärdoms- och stiftstäder men tyder också på en möjlig svensk tillverkning i Mälarens närhet.

Noter

1. Fyra latinska dativformer av namn borde i min uppsats *Från ett försvinnande ättesamhälle* (Uppland 1976) helst ha överförts till svensk tilltalsform. Namnen hade då kommit att skrivas Sigge, Thigner (?), Margareta och Kristina.
2. Gullringen fraa Traena i G Gjessing, *Traen-funnene* (Oslo 1943). För dokumentation och utförligare språkutredning hänvisas till K:s artikel.
3. Viktor Rydberg: *Medeltidens magi*.
4. Under korstågstiden började i Västeuropa dyrkan av de tre vise männen. I evangeliet saknar de namn, men nu begåvades de med namn på alla de tre heliga språken. På hebreiska kallas de Apellus, Amerus och Damasius; på grekiska Galgalat, Magalath och Sarachim. Alla tre språken har namnvarianter.